

Lika för lika genom tiderna

Lika för lika (Measure for Measure) framfördes vid engelska hovet den 26 december 1604. Pjäsen hade troligtvis skrivits tidigare under det året och titeln är ett citat från Bergspredikan i Bibeln. Temat med en ståthållare som försöker pressa en ung kvinna att ha samlag med honom för att rädda en bror från döden kan Shakespeare ha lånat från en berättelse i italienaren Cinthios novellsamling "Hecatomithi" (1564) och/eller från engelsmannen George Whetstons pjäs *Promos and Cassandra* (tryckt 1578) som byggde på samma historia.

TEMAT MED EN FÖRKLÄDD HÄRSKARE hade återberättas i många versioner. Detsamma gäller för knepet att lura en man att gå i säng med "fel" kvinna. En del forskare tror att Shakespeare i utformningen av hertig Vincentio kan ha influerats av James I, som hade blivit kung av England 1603. Denne hade gjort skådespelartruppen Chamberlain's Men, där Shakespeare var aktör, författare och andelsägare, till sitt eget teatersällskap.

Lika för lika gavs inte ut i tryck förrän i 1623 års stora foliovolym med Shakespeares samlade pjäser. Någon mer föreställning finns inte dokumenterad förrän 1662. Då spelades pjäsen i en mycket kraftig bearbetning av William Davenant, kallad *The Law Against Lovers*. I den var såväl pjäsen samliga komiska underklassfigurer som Mariana bortrensade. Istället stoppade Davenant in Benedick, Beatrice och Balthazar från *Mycket väsen för ingenting*. Benedick leder ett uppror för att rädda Claudio, men när hertigen reder ut allt visar det sig att Angelo bara velat testa Isabella. De två gifter sig och hertigen går i kloster.

CHARLES GILDONS VERSION *Lika för lika* or *Beauty the Best Advocate* låg närmare Shakespeares original, även om också han tog bort underklassrollerna. För att göra pjäsen mer anständig lät han dock såväl Claudio och Julie som Angelo och Mariana vara hemligt gifta med varandra. Från 1720-talet blev det vanligare att man följde foliotexten, om än med strykningar.

Sarah Siddons som Isabella. Gravyr efter R Ramberg

UNDER ÅTERSTODEN AV 1700-TALET och hela 1800-talet hade teatrar påtagliga svårigheter med att hantera sexualiteten i pjäsen. Redan att tala öppet om att den ogifta Juliet är med barn överskred vad som ansågs anständigt att nämna på scenen. Angelos krav på Isabella var än värre och det faktum att han har samlag med Mariana i tron att hon är Isabella gjorde inte saken bättre. Lösningen blev att man strök många repliker och nöjde sig med antydningar. De som inte hade läst pjäsen i förväg hade inte mycket chans att förstå handlingen. Pjäsen spelades också mycket sällan.

Hertigen (Alexander Watson) förklädd till munk på Royalty Theatre i London 1893

MÅNGA KRITIKER SÅG LIKA FÖR LIKA som en misslyckad pjäs. En del omtolkade den som en symbolisk gestaltning av Bergspredikan. Andra försökte göra den anständigare genom att hävda att trolovningarna mellan Claudio och Juliet, respektive Angelo och Mariana gjorde det sexuella umgänget mellan dem mer acceptabelt på Shakespeares tid (huruvida detta stämmer tvistar forskare fortfarande om). 1896 myntade litteraturvetaren Frederick S Boas begreppet *problempjäser* för att beskriva *Lika för lika*, *Trolus och Cressida* och några andra Shakespearepjäser som inte passade in i några renodlade kategorier och som var svåra att få fason på på scen.

GENOM SEKLERNA HAR MÅNGA litteraturvetare och forskare tvistat om huruvida Isabella är en ädel förebild eller en pryd och kallsinnig egoist. På scen framställdes hon dock alltid som en idealgestalt. Hertigen framställdes länge som en ädel människa och en förebildlig härskare.

Under 1900-talet blev *Lika för lika* allt mer spelad, även om den inte då hörde till de mest spelade Shakespearepjäserna. De roliga underklassfigurerna och de sexuella förvecklingarna, som varit ett sådant problem under tidigare sekler, sågs nu som en tillgång.

UNDER DE SENASTE 40 ÅREN HAR hertigen ofta framställts som en problematisk figur. Varför håller han sig dold, varför manipulerar han händelserna så mycket i smyg? Medan det tidigare var självklart att Isabella skulle bli överförtjust när han friar till henne, är det numer vanligt att hon tvekar, avvisar hans giftermålsanbud, eller finner sig i det som någonting hemskt men oundvikligt. Tolkningsmöjligheterna är många, för hon har ingen replik efter hans frieri.

Text: Kent Hägglund

Hittar vi en pärla tar vi upp den
för att vi ser den; det vi inte ser,
det trampar vi ju på utan en tanke.

Ur *Lika för lika*

Lika för lika i Sverige

Lika för lika översattes av Carl August Hagberg och gavs ut 1849 i band 9 av Shakespeares samlade arbeten. Premiär på scen blev det 1884 i en misslyckad föreställning på Mindre teatern i Stockholm. Nästa dröjde till 1947 då pjäsen spelades för att fira Hälsingborgs stadsteaters 50-årsjubileum. Kritikern Herbert Grevenius skrev i sin recension att han varken sett eller läst stycket förut, och dessutom blandat ihop det med andra Shakespearekomedier. Han var relativt nöjd med föreställningen. Regissören Lars-Levi Læstadius hade flyttat fram handlingen till 1830-talet, något som gjorde det möjligt för honom att börja med wienervals, som bröt effektivt mot de allvarliga inslagen.

NÄSTA GÅNG PJÄSEN KUNDE SES i Sverige var 1958, då Alf Sjöberg regisserade den på Dramatens lilla scen. Gunn Wällgren spelade Isabella, Georg Rydeberg Angelo och Anders Henriksson hertigen. Svenska Dagbladets kritiker Per Erik Wahlund var stormförtjust:

”... som en triumf, ett segerrikt samkonstverk framstår till sist hela den gnistrande vitala, sköna och grymma föreställningen. Ingen som har ett levande teaterintresse skall missunna sig metamorfosen av ”Lika för lika”.

Det dröjde tolv år till nästa svenska uppsättning, på Borås stadsteater 1970. Därefter har *Lika för lika* emellertid blivit flitigare spelad, med

Från Spegelteaterns uppsättning 1997. Foto Peter Bök

åtta ytterligare scenuppsättningar. Två av dem har varit på Dramaten, 1979 i regi av Donya Feuer och 1993 i regi av Lennar Hjulström. 1997 regisserade Peter Bök *Lika för lika* på Spegelteatern.

Texter: Kent Hägglund

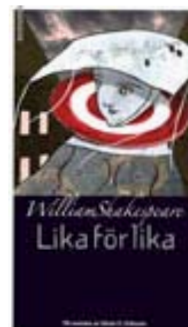
Lästips

På svenska finns Göran O Erikssons utmärkta översättning av *Lika för lika* utgiven av Ordfront. På engelska finns moderna utgåvor, med ordförklaringar samt synnerligen utförliga inledningar om pjäsens historia på scen och om Shakespeares källor i *Oxford Shakespeare* och *New Cambridge Shakespeare*. Leif Zern ägnar ett halvt kapitel åt *Lika för lika* i sin intressanta Shakespearebok *Älskaren och mördaren* (1984). I serien *Shakespeare the Critical Tradition* finns en volym där George L Geckle samlat texter om pjäsen från åren 1783-1920 (2001).

I Carol Rutters intervjubok *Clamorous Women. Shakespeare's Women Today* återges ett 26 sidor långt samtal med Paola Dionisotti som spelade Isabella hos Royal Shakespeare Company 1978 och Juliet Stevenson som spelade rollen fem år senare. Samtalet får extra klös genom att Stevenson hade ett par minimala biroller i 1978 års produktion, vilket gett henne extra insikter om pjäsen.

Det finns också två intressanta skådespelarartiklar om pjäsen. Daniel Massey som spelade hertigen mot Stevenson 1983 skriver ett kapitel i

nummer 2 av *Players of Shakespeare* (1988) och Roger Allam som gjorde rollen på Royal Shakespeare Company 1987 skriver i nummer 3 av samma serie (1993).

Shakespeares samlade verk på ett år i Stratford

April 2006 – april 2007 kommer Shakespeares alla pjäser och diktverk inklusive sonetterna att framföras i Stratford. Royal Shakespeare Company gör 15 av pjäserna, resten spelas av grupper från hela världen. Ett par highlights: en musikalversion av *Muntra fruarna i Windsor* med Judi Dench, *Kung Lear* med Ian McKellen och *Antony and Cleopatra* med Harriet Walter i en av titelrollerna.

Från Sydafrika kommer The Baxter Theatre Centre of South Africa och spelar *Hamlet* i regi av Janet Suzman. Japanen Yukio Ninagawa gör *Titus Andronicus*, den engelsk-kuwaitiske regissören Sulayman Al-Bassam sätter upp en version av *Rickard III*. Uppsättningen tar sin utgångspunkt i Saddam Husseins tidiga år som arabisk hjälte innan han slog in på en annan väg.

Tim Supple regisserar *En midsommarnattsdröm* med en grupp från Indien och Sri Lanka. Från New York kommer en grupp och gör *Köpmannen i Venedig* med F Murray Abraham som Shylock. Se även Royal Shakespeare Companys hemsida www.rsc.org.uk och i kommande nummer av denna tidskrift.

RH